

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา :

ปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญมากขึ้น ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศสู่การกินดีอยู่ดีของประชากรโดยส่วนรวม คือ การมีฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่แข็งแกร่งและสอดคล้องกับโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ

ทั้งนี้ เทคโนโลยีจำเป็นต้องพึ่งพาความรู้ที่เป็นระบบ ซึ่งมีอยู่ในวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีระดับสูง ขณะเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบคู่ด้วยนั้น คือ วิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานของเทคโนโลยี และเทคโนโลยีก็เป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาจากประเทศเกษตรกรรมไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ความมั่นคงของประเทศขึ้นอยู่กับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และวิทยาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งของความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติเช่นกัน

จากนโยบายของรัฐบาลที่เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้บรรจุแผนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 เป็นครั้งแรก ซึ่งได้เน้นการเสริมสร้างองค์กรและสถาบันทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาคุณภาพและปริมาณของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อสนองความต้องการในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้มีการวิจัยมากขึ้น

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วยให้มนุษย์มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่อำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตมากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการศึกษาหาความรู้ การค้นคว้าวิจัยของมนุษย์ เพื่อนำไปสู่สังคมที่ทันสมัยมากขึ้น

ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 รัฐได้เน้นถึงความจำเป็นในการเร่งพัฒนาการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาประเทศ รวมถึงการสร้างความสำนึกของประชาชนให้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อการพัฒนาประเทศ และการดำรงชีวิตประจำวัน โดยความร่วมมือกับสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแก่ประชาชนมากขึ้น

การเผยแพร่ความรู้ ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปสู่ประชาชนโดยผ่านสื่อมวลชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากปัจจัยด้านความรู้พื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ประชาชนควรรู้ เพราะโลกปัจจุบันประชาชนทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตลอดเวลา เพื่อปรับให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกทั้งในปัจจุบันและอนาคต ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร โดยโลกกำลังก้าวสู่สังคมที่มั่งคั่งความรู้เป็นฐานและปัจจัยของวิถีชีวิต (Knowledge-based Society) สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารยุคใหม่ โดยส่วนที่ก้าวหน้าที่สุด (สังคมเมือง ภาคเอกชน และกลุ่มผู้มีรายได้ระดับสูง-ชนชั้นกลาง) เป็นฝ่ายได้รับอานิสงส์จากการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ทำให้ส่วนที่ด้อยโอกาสยิ่งมีช่องว่างห่างออกไป (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540 หน้า 2)

ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 ในปัจจุบัน มีแนวคิดหลัก คือ "การพัฒนาคน โดยคน และเพื่อคน" ซึ่งหมายถึงการพัฒนาให้ความสำคัญกับการสร้างศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคนเป็นอันดับแรก โดยมุ่งการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจในระดับพื้นที่และชุมชน รวมทั้งฐานการผลิตสำคัญของประเทศที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์มากขึ้น และฐานการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เพื่อนำไปสู่การสร้างโอกาสและยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่คนและชุมชนในพื้นที่เหล่านั้น โดยมุ่งสร้างรากฐานการผลิตให้เข้มแข็งพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกจากกิจกรรมด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้า และบริการ ในลักษณะที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเป็นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน

ฉะนั้น ประชาชนทุกคนต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างดี สื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางของสังคมไทย และได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสื่อที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง คุณภาพชีวิต ตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ความเคลื่อนไหวของสังคมหรือประเทศชาติ โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอันเป็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราทุกคน ฉะนั้นการเสริมสร้างความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เพียงพอต่อความเจริญก้าวหน้าในโลกปัจจุบันจึงเป็นสิ่งสำคัญ

จากความสามารถที่ทำได้ในขั้นต้น โดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นกลไกหนึ่งในการเผยแพร่ข่าวสารและสร้างกระแสความสนใจในงานวิชาการให้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะปัจจุบันข่าวสารวิชาการ รวมไปถึงผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยมีมากขึ้น แต่ยังเป็นปัญหาของการเชื่อมโยงระหว่าง "ผู้ใช้ความรู้" โดยประชาชนทั่วไปและองค์กรต่าง ๆ รวมถึงนักวิจัย "ผู้สร้างความรู้" ที่คิดว่าสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญมากในการแก้ปัญหาดังกล่าว (ยงยุทธ ยุทธวงศ์, 2539)

หากแต่การเผยแพร่ข่าวสารทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน กลับมีสัดส่วนที่น้อยอย่างยิ่งเมื่อเทียบกับข่าวสารด้านอื่น หรือมีการเผยแพร่ในวงจำกัด หรือไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสาร หรือเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเนื้อหาและเหตุการณ์ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง อันเป็นบทบาทหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ในการให้ข่าวสารความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก เพราะเป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของการศึกษาวิจัยในยุคปัจจุบัน

นอกจากบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในการเสนอข่าวสารด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อประชาชนแล้ว ผู้สื่อข่าววิทยาศาสตร์เองก็ถือว่าเป็นปัจจัยกำหนดคุณภาพและปริมาณข่าวสารด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วย โดยผู้สื่อข่าวต้องมีความเข้าใจและติดตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับหนึ่ง เพื่อสามารถเข้าใจนักวิทยาศาสตร์หรือแหล่งข่าวมากขึ้น และในขณะเดียวกันนักวิทยาศาสตร์ในฐานะแหล่งข่าวก็ต้องพยายามถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้สื่อมวลชน เพื่อให้สื่อมวลชนจะสามารถเผยแพร่ข่าวสารสู่มวลชนอีกทอดหนึ่งอย่างถูกต้องต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แหล่งข่าว ผู้สื่อข่าว ในฐานะนายประตู่ข่าวสาร และเนื้อหาข่าว วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในหนังสือพิมพ์รายวัน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในการเผยแพร่ข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีปริมาณค่อนข้างน้อย และคุณภาพค่อนข้างด้อยในปัจจุบัน ส่งผลให้ประชาชนขาดความสนใจหรือสนใจไปในทางผิด ๆ ต่อข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ผลงานของนักวิทยาศาสตร์และเป็นแนวทางของสื่อสารมวลชน ในการนำเสนอข่าววิทยาศาสตร์สู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำถามนำวิจัย :

1. หนังสือพิมพ์รายวันในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการนำเสนอข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไรบ้าง
2. ข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำเสนอทางสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน มีลักษณะอย่างไร
3. ผู้สื่อข่าววิทยาศาสตร์ในฐานะนายประตู่ข่าวมีพื้นฐานด้านคุณลักษณะ และมีทัศนคติอย่างไรต่อแหล่งข่าวและการรายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
4. แหล่งข่าววิทยาศาสตร์ประเมินการรายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของหนังสือพิมพ์รายวัน อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย :

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำเสนอผ่านสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน
2. เพื่อทราบความคิดเห็นของแหล่งข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อผู้สื่อข่าวสายวิทยาศาสตร์ และต่อเนื้อหาข่าวที่นำเสนอผ่านสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน
3. เพื่อทราบความคิดเห็นของผู้สื่อข่าววิทยาศาสตร์ในฐานะนายประตู่ข่าวที่มีต่อแหล่งข่าว และเนื้อหาข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำเสนอผ่านสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน

สมมติฐานการวิจัย :

1. เนื้อหาข่าวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอข่าวตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือข่าวประชาสัมพันธ์ มากกว่าการนำเสนอข่าวที่นักข่าวคิดค้นประเด็นเอง
2. การนำเสนอข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในหนังสือพิมพ์รายวัน สอดคล้องกับแนวความคิดของประตู่ข่าว และแหล่งข่าว ในการอันดับความสำคัญของข่าววิทยาศาสตร์

3. แหล่งข่าววิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับต่ำต่อการปฏิบัติหน้าที่รายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของหนังสือพิมพ์รายวัน

ขอบเขตการวิจัย :

1. สํารวจความคิดเห็นของแหล่งข่าววิทยาศาสตร์ซึ่งได้แก่ นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์

2. วิเคราะห์เนื้อหาข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำเสนอทางสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน 3 ฉบับ โดยแบ่งตามประเภทของหนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่

- หนังสือพิมพ์รายวันประเภทประชานิยม : ไทยรัฐ
- หนังสือพิมพ์รายวันประเภทคุณภาพ : มติชน
- หนังสือพิมพ์รายวันประเภทเศรษฐกิจ : กรุงเทพธุรกิจ

ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา คือ ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2540 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2540 รวมระยะเวลา 1 ปี

นิยามศัพท์ :

ข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หมายถึง ข่าวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจากการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ ความก้าวหน้าทางวิชาการ ด้านการประดิษฐ์คิดค้น และการวิจัยทดลองต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อหาข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ด้านการแพทย์สาธารณสุข หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้า หรือการค้นพบวิธีการทางการแพทย์แบบใหม่ ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การรักษาโรค เทคนิคการตรวจวิเคราะห์ เครื่องมือทางการแพทย์สมัยใหม่ เป็นต้น

2. ด้านการเกษตรกรรมและชีววิทยา หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางด้านเกษตรกรรม การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การประมง การเพาะเลี้ยง หรือการสืบพันธุ์ ที่เป็นความรู้แก่เกษตรกร

3. ด้านดาราศาสตร์และอวกาศ หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าด้านเครื่องกล ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ คลื่น อะตอม และด้านดาราศาสตร์ที่เกี่ยวกับดวงดาว ระบบสุริยจักรวาล

4. ด้านวิศวกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรมและพลังงาน หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์เครื่อง ยนต์กลไกต่าง ๆ ที่นำวิทยาศาสตร์มาใช้ประดิษฐ์อุปกรณ์เครื่องใช้ หรือด้านพลังงานต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประโยชน์ ศึกษาค้นคว้าต่อไป

5. ด้านการคมนาคมขนส่ง หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารต่าง ๆ และการส่งสัญญาณดาวเทียมสื่อสารทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
6. ด้านโภชนาการ อาหารและยา หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าด้านสุขภาพ อาหาร และยาที่เป็นความรู้ และการค้นพบตัวยาใหม่ ๆ
7. ด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อม หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าทางการอนุรักษ์บำรุงรักษาแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ดิน น้ำ อากาศ เสียง และวิธีการแก้ไขสภาพแวดล้อมต่าง ๆ
8. ด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี หมายถึง เนื้อหาที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ต่อพ่วง ที่ได้รับการพัฒนา คิดค้นขึ้นใหม่จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย

หนังสือพิมพ์รายวัน หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน มีเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับข่าวและสถานการณ์ในปัจจุบัน ในงานวิจัยนี้ประกอบไปด้วยหนังสือพิมพ์ประเภทประชาชนนิยม คือหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ประเภทคุณภาพ คือหนังสือพิมพ์มติชน และประเภทเศรษฐกิจ คือหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน

แหล่งข่าววิทยาศาสตร์ หมายถึง บุคคลที่เคยเผยแพร่หรืออยู่ในสถานะที่มีศักยภาพในการเผยแพร่ข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นผู้ทำงานทดลองวิจัยงานที่เกี่ยวข้องทางวิทยาศาสตร์และสามารถให้ข้อมูลที่อธิบายถึงผลงาน ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ ได้แก่ นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์

ข่าวที่คิดค้นประเด็นขึ้นเอง หมายถึง ข่าวที่รายงานขึ้นโดยนักข่าวเป็นผู้คิดประเด็นการทำข่าวขึ้น โดยมีการรวบรวมข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากการขุดคุ้ยจากเหตุการณ์ หรือตั้งประเด็นการทำข่าวขึ้นเองจากปัญหาหรือข้อสงสัยที่เกิดขึ้น

ข่าวที่ไม่ได้คิดค้นประเด็นด้วยตัวเอง หมายถึง ข่าวที่รายงานขึ้นโดยนักข่าว รายงานตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป หรือจากข่าวแจกที่เผยแพร่จากหน่วยงานหรือแหล่งข่าวต่าง ๆ

นายประตู่ข่าว หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่รายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผ่านสื่อหนังสือพิมพ์รายวัน เพื่อนำเสนอสู่ประชาชนผู้อ่านได้ทราบ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ผู้สื่อข่าวประจำสายข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ระดับความพึงพอใจ หมายถึง การแสดงความเห็นของแหล่งข่าวต่อการรายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของหนังสือพิมพ์รายวัน สำหรับเกณฑ์ที่กำหนดระดับความพึงพอใจสูงและต่ำนั้นใช้ระดับปานกลาง คือ ค่าเฉลี่ย 3.0 เป็นเส้นแบ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ :

1. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง และเพิ่มบทบาทของสื่อหนังสือพิมพ์ในการรายงานข่าว วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีคุณภาพมากขึ้น อันจะเป็นการสนับสนุนนโยบายการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาประเทศอย่างเหมาะสมและได้ผล
2. เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขององค์กรการสื่อสารมวลชนสู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทางด้านวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ผลงานของนักวิทยาศาสตร์ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์รายวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับบทบาทของหนังสือพิมพ์ในด้านการรายงานข่าววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี